

USLOVNI OTPUST - KRIVIČNOPRAVNI I KRIVIČNOPROCESNI ASPEKTI

CONDITIONAL DISCHARGE (RELEASED ON PROBATION) - ASPECTS CONCERNING CRIMINAL JUSTICE AND CRIMINAL PROCEEDINGS

Svetlana Đuričić

Viši sud u Sremskoj Mitrovici, Sremska Mitrovica, Srbija

©MESTE

JEL kategorija rada: **K14**

Apstrakt

Uslovni otpust datira još od polovine XIX veka i ima svoje korene u progresivnom i irskom sistemu izvršenja kazne lišenja slobode. Naime, treća faza u izvršenju kazne zatvora u progresivnom sistemu je nazvana – uslovni otpust, dok je u irskom sistemu to bila četvrta faza. Irski sistem izvršenja kazne zatvora je bio prihvaćen u velikom broju zemalja, među kojima i u predratnoj Jugoslaviji. Po uzoru na taj sistem je napravljeno nekoliko zatvora u Jugoslaviji – Zenici, Sremskoj Mitrovici, Lepoglavi. Cilj uslovnog otpusta je da se osuđeni dobro vlada za vreme izdržavanja kazne zatvora, da izvršava radne obaveze i da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično delo, a sve u cilju resocijalizacije osuđenog lica. Zbog toga, proširenje zabrane uslovnog otpusta za određena krivična dela se kosi sa osnovnom svrhom kažnjavanja propisanom čl. 42 st. 1 t. 1 KZ, a to je sprečavanje učinioca da čini krivična dela i uticanje na njega da u buduće ne čini krivična dela. Kažnjavanje i izvršenje kazne ne može da bude odmazda za učinjeno krivično delo, što bi odgovaralo teoriji zastrašivanja putem izvršenja kazne koja je odavno napuštena i danas je zastupljena moderna teorija o svrsi kažnjavanja, teorija resocijalizacije, koja u prvi plan stavlja individualizaciju kazne lišenja slobode, bitnu za uspešno prevaspitanje osuđenog lica.

Ključne reči: uslovni otpust, kazna, svrha kažnjavanja, prevaspitanje, resocijalizacija

Abstract

Conditional discharge dates to the mid-nineteen century and has its roots in the progressive and Irish imprisonment system. The third phase of the imprisonment in the progressive system was named — conditional discharge, while in the Irish system it was the fourth phase. The Irish imprisonment system was accepted in a great number of countries, among which there was also a pre-war Yugoslavia. Several prisons in Yugoslavia were modeled on that system — Zenica, Sremska Mitrovica, Lepoglava. The conditional release aims to ensure the good behavior of the convicted person who performs their work responsibilities and who will not commit new criminal acts before the expiry of their imprisonment punishment, and all with the aim of re-socialization of the convicted person. Because of that, an

Adresa autora:

Svetlana Đuričić

svetlana.djuricic957@gmail.com

extension of probation ban for certain criminal acts contradicts the basic purpose of punishment prescribed by Article 42 paragraph 1 item 1 of the Criminal Law, and that is preventing the perpetrator to commit criminal acts and changing them in such a way that they do not commit criminal acts in the future. Punishment and sentence execution cannot be considered retaliation for the committed crime, which would rather fit the theory of intimidation by sentence execution, the theory which has been abandoned a long time ago and replaced by the current modern theory of the purpose of punishment, the theory of re-socialization, which highlights the individualization of the imprisonment sentence as an essential feature for the rehabilitation of the convicted person.

Keywords: conditional discharge, punishment, purpose of punishment, rehabilitation, re-socialization

1 UVOD

Uslovni otpust, kao pravni institut se vezuje za izvršenje kazne lišenja slobode. Nastao je u progresivnom sistemu. To je treća faza engleskog progresivnog sistema i četvrta faza irskog progresivnog sistema. Naše zakonodavstvo nije prihvatilo u čistom obliku nijedan od ovih sistema izvršenja kazne lišenja slobode, ali je fazu uslovnog otpusta, zbog pozitivnih efekata koji se njime postižu u procesu resocijalizacije osuđenih lica, ipak prihvatilo.

2 SISTEMI IZVRŠENJA KAZNE ZATVORA

Sama pojava zatvora je bila humana, ali stanje u zatvorima nije bilo zadovoljavajuće. Kažnjavanje je bilo zasnovano na ideji odmazde, pa su zato zatvorenici maltretirani od strane čuvara i bili prepušteni sami sebi. Nad njima nije primenjivan nikakav tretman, pa su se odavali poroku, prostituciji, kockanju, alkoholu itd. Živeli su pod teškim higijenskim uslovima i mnogi su umirali od gladi i raznih bolesti koje su vladale u zatvoru.

Ovakvo stanje u zatvorima je bilo izloženo kritici. Najoštriju kritiku je dao Džon Hauard, koji se smatra najvećim reformatorom zatvora XVIII veka (Atanacković, 1988, str. 76).

Sve do pojave Hauarda nisu postojali nikakvi sistemi izvršenja kazne zatvora. U zatvorima su bili pomešani muškarci i žene, mladi i stari, zdravi i bolesni. Zbog takvog mešanja svih kategorija zatvorenika, ovakav zatvor se nazivao **zajedničkim zatvorom**.

Oštre kritike ovakvog zajedničkog zatvora od strane Hauarda i njegovih sledbenika su dovele do pojave sistema u izvršenju kazni lišenja slobode. Ti sistemi su sledeći:

1. ćelijski ili filadelfijski sistem
2. oburnski sistem ili sistem ćutanja

3. progresivni sistem
4. irski sistem
5. makonokijev sistem (bodovni sistem)

Ćelijski ili filadelfijski sistem je nastao u SAD. Prvi zatvor ćelijskog tipa je izgrađen u Filadelfiji 1790. godine. Kasnije je ovaj sistem prenet u Evropu i bio je primenjen u čuvenom engleskom zatvoru u Pentovilu. Sastojao se u potpunom usamljenju osuđenika u toku dana i noći. Osuđeni je bio zatvoren u prostoriju (ćeliju), tako da nije imao nikakvog kontakta sa drugim osuđenima. Pošto se uvidelo da postupak usamljenja, čak i sa radom, nije doveo do očekivanih rezultata, u nekim zemljama se pristupilo radikalnoj izmeni ćelijskog sistema. U Oburnu, u državi Njujork 1823. godine ćelijski sistem je modifikovan tako da su osuđenici u toku noći bili u ćelijama, ali su danju bili na zajedničkom radu, međutim za vreme rada njima je bilo najstrože zabranjeno da međusobno komuniciraju, pa se ovaj sistem nazvao **sistemom ćutanja** i nije doživeo neku širu primenu. U SAD je primenjen još u zatvoru u Sing-Singu, koji je bio poznat po posebno brutalnim merama koje su primenjivane prema osuđenima. U Evropi se ovaj sistem najpre pojavio u Švajcarskoj, a zatim u Belgiji, Nemačkoj, Francuskoj i Engleskoj.

Polovinom XIX veka dolazi do stvaranja progresivnog sistema izvršenja kazne zatvora. Osnovna ideja ovog sistema se sastojala u tome da osuđenik u toku izdržavanja kazne treba stalno da poboljšava svoj položaj u zatvoru, tj. prelazi iz strožeg ka blažem režimu, stim da taj prelazak zavisi od njega samog, odnosno od njegovog ponašanja i zalaganja. Ovaj sistem je nazvan **progresivnim** zato što se njegovom primenom osuđeni dovodi u situaciju da svoj položaj u zatvoru stalno menja ka boljem, tj. da stalno ostvaruje progres u pogledu režima pod kojim izdržava kaznu. Najvažnije što se progresivnim sistemom htelo postići, jeste prevaspitanje osuđenog lica uz njegovo aktivno učešće.

Osuđeni se motiviše da se dobro vlada i zalaže na radu, što predstavlja izvesnu garanciju da će takvo ponašanje trajno zadržati i posle izlaska iz zatvora.

Prvi počeci ovog sistema su zabeleženi u Engleskoj. Zato se on još naziva i engleskim sistemom. Međutim, ovaj prvobitni progresivni sistem se i dalje razvijao i usavršavao. To je dovelo do pojave jedne nove varijante progresivnog sistema, koja je prvi put primenjena u Irskoj, pa je tako nazvana **irskim sistemom** (Atanacković, 1988, str. 81).

Treća faza u izvršenju kazne zatvora u progresivnom sistemu je nazvana – **uslovni otpust**. Ta faza nije bila obavezna jer se uslovni otpust davao samo onima koji su se izrazito dobro vladili i posebno zalagali na radu. Uslovni otpust je mogao biti i opozvan u slučaju da osuđeni izvrši novo krivično delo.

Irski sistem predstavlja jednu varijantu progresivnog sistema (uveden u Irskoj 1854. godine). On je takođe zasnovan na ideji da se osuđenici motiviše da svojim ponašanjem i radom izdejtstvuju poboljšanje režima pod kojim izdržavaju kaznu. Razlika između ovog sistema i engleskog progresivnog sistema leži u tome što je ovaj sistem dopunjen još jednom među-fazom. Ova faza je umetnuta između druge i treće faze engleskog sistema i zato je ovaj sistem nazvan **intermedijarnim**. Ta umetnuta faza je faza upućivanja osuđenika u **odeljenje za slobodnjake**. Prema tome, irski sistem ima četiri faze: usamljenje, zajedničko izdržavanje kazne, upućivanje u odeljenje za slobodnjake i uslovni otpust.

Uvođenje treće faze, faze upućivanja u odeljenje za slobodnjake je imalo za cilj da ispravi neke nedostatke engleskog sistema. Naime, konstatovano je, da je i suviše nagao prelaz između faze zajedničkog izdržavanja kazne i uslovnog otpusta. Osuđenik, naviknut na dirigovani način života u zatvorenom odeljenju ne može odmah da se snađe na slobodi, bez ikakvog nadzora i kontrole. Potrebno je izvesno pripremanje osuđenika za slobodan život, a to se može postići ako se osuđenik pre uslovnog otpusta drži jedno vreme u odeljenju za slobodnjake.

Uvođenjem odeljenja za slobodnjake, irski sistem je zapravo omogućio jednu realniju procenu stvarne osposobljenosti osuđenika da se korektno vlada na slobodi.

Ovaj sistem je bio prihvaćen u velikom broju zemalja, među kojima i u predratnoj Jugoslaviji. Po uzoru na taj sistem napravljeno je nekoliko zatvora u Jugoslaviji: Zenici, Sremskoj Mitrovici i Lepoglavi (Kupčević-Mladenović, 1972, str. 105).

Ovde ćemo samo istaći da Makonokijev – bodovni sistem nije zaživeo u praksi. On je celokupnu kaznu osuđenika pretvarao u bodove (poene). Ovaj sistem je u sebi imao elemente progresivnog sistema, jer je i ovde izdržavana kazna u fazama i osuđenik je stimulisan da više i bolje radi kako bi zaradio svoje bodove i samim tim brže izašao na slobodu. Međutim, vreme u kome je Aleksandar Makonoki živeo i radio je bilo i suviše konzervativno da bi on bio shvaćen, pa je njegov pokušaj primene ovog sistema u kaznenom zavodu na ostrvu Norfolk, ostao bezuspešan.

Napred navedenim izlaganjem smo želeli da ukažemo, da uslovni otpust ima svoje korene još od polovine XIX veka, stvaranjem progresivnog i irskog sistema izvršenja kazne zatvora.

3 KRIVIČNOPРАВNI АSPEKT

Čl. 46 KZ (Narodna skupština RS, 2019) propisuje: Osuđenog koji je izdržao 2/3 kazne zatvora sud će uslovno otpustiti sa izdržavanja kazne, ako se u toku izdržavanja kazne tako popravio da se može sa osnovom očekivati da će se na slobodi dobro vladati, a naročito da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično delo. Pri oceni da li će se osuđeni uslovno otpustiti, uzeće se u obzir njegovo vladanje za vreme izdržavanja kazne, izvršavanje radnih obaveza, sobzirom na njegovu radnu sposobnost, kao i druge okolnosti koje ukazuju da osuđeni dok traje uslovni otpust neće izvršiti novo krivično delo. Ne može se uslovno otpustiti osuđeni koji je tokom izdržavanja kazne dva puta kažnjavan za teže disciplinske prestupe i kome su oduzete dodeljene pogodnosti.

Stav 2 istog člana propisuje da sud može uslovno otpustiti i osuđenog koji je osuđen na kaznu doživotnog zatvora, ako je izdržao 27 godina, što je novina u odnosu na raniji čl. 46 KZ.

U stavu 5 Zakona o izmenama i dopunama KZ je propisano da sud ne može uslovno otpustiti osuđenog za krivična dela: teško ubistvo (čl. 114. st. 1 t. 9), silovanje (čl. 178. st. 4), obljava nad nemoćnim licem (čl. 179. st. 3), obljava sa detetom (čl. 180. st. 3) i obljava zloupotrebom položaja (čl. 181. st. 5), koja odredba takođe nije bila propisana ranijim članom 46 KZ.

Smatramo da je propisivanje zabrane uslovnog otpusta osuđenima za određena krivična dela u suprotnosti sa pravnom prirodom uslovnog otpusta, jer zabrana već postoji Zakonom o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima (tzv. "Marijin Zakon") u čl. 4 st. 2 navedenog Zakona.

Naime, čl. 3 istog Zakona propisuje da se zakon primenjuje na učinioce koji su prema maloletnim licima izvršili sledeća krivična dela (Narodna skupština RS, 2013):

- silovanje (čl. 178. st. 3 i 4 KZ)
- obljuba nad nemoćnim licem (čl. 179. st. 2 i 3 KZ)
- obljuba nad detetom (čl.180. KZ)
- obljuba zloupotrebom položaja (čl. 181. KZ) i druga krivična dela, a čl. 46 Zakona o izmenama i dopunama KZ u st.5 propisuje zabranu uslovnog otpusta imajući u vidu svojstvo pasivnog subjekta – **maloletna lica**, što po našem mišljenju nije bilo potrebno, tim pre što Zakonik dozvoljava mogućnost uslovnog otpusta osuđenom koji je osuđen na kaznu doživotnog zatvora, ako je izdržao 27 godina, a recimo, sud ne može uslovno otpustiti osuđenog za teško ubistvo (čl. 114. st. 1 t. 9 KZ), za koje krivično delo je propisana kazna zatvora najmanje 10 godina ili doživotni zatvor, pa nam se čini da je odredba čl. 46 st. 2 t. 1 KZ u izvesnoj suprotnosti sa čl. 46 st. 5 KZ, jer s jedne strane dozvoljava uslovni otpust i kad je izrečena kazna doživotnog zatvora, a sa druge strane zabranjuje uslovni otpust osuđenim licima za određena krivična dela za koja se može izreći i kazna doživotnog zatvora.

4 KRIVIČNO PROCESNI ASPEKT

Postupak za puštanje na uslovni otpust je regulisan čl. 563 do 568 ZKP (Narodna skupština RS, 2019) i nije izmenjen u odnosu na ranije odredbe ZKP.

Čl. 563 ZKP je propisano da osuđeni koji je izdržao 2/3 izrečene kazne zatvora, ili njegov branilac može podneti molbu za puštanje na uslovni otpust o kojoj odlučuje vanpretresno veće iz čl. 21 st. 4 ZKP. Odmah po prijemu molbe za puštanje na uslovni otpust, veće će ispitati da li su ispunjeni zakonski uslovi za podnošenje molbe i

rešenjem će odbaciti molbu ako utvrdi da je podneta od strane neovlašćenog lica, da osuđeni nije izdržao 2/3 izrečene kazne zatvora, da je u toku izdržavanja kazne zatvora osuđeni pokušao bekstvo ili je pobeo iz zavoda.

Ako veće ne donese nijedno rešenje prilikom prethodnog ispitivanja, veće će zatražiti izveštaj od zavoda u kojem osuđeni izdržava kaznu zatvora o njegovom vladanju i drugim okolnostima koje pokazuju da li je postignuta svrha kažnjavanja, kao i izveštaj poverenika organa uprave nadležnog za izvršenje krivičnih sankcija.

Predsednik veća naredbom određuje dan, čas i mesto održavanja ročišta za odlučivanje o molbi za puštanje na uslovni otpust. Na ročište se poziva osuđeni, ako se oceni da je njegovo prisustvo potrebno, poziva se branilac, ako ga osuđeni ima, javni tužilac koji postupa pred sudom koji odlučuje o molbi za puštanje na uslovni otpust, a ako je izveštaj pozitivan, poziva se predstavnik Zavoda u kojem osuđeni izdržava kaznu zatvora.

Na osnovu čl. 567 ZKP je regulisano da veće odmah po okončanju ročišta donosi rešenje kojim se odbija ili usvaja molba za puštanje na uslovni otpust, pri čemu se posebno ima u vidu procena rizika osuđenog, uspešnost u izvršavanju programa postupanja, ranija osuđivanost, životne okolnosti i očekivano delovanje uslovnog otpusta na osuđenog.

U postupku za opozivanje uslovnog otpusta, shodno se primenjuju odredbe čl. 545 do 551 ZKP, jer je čl. 47 st. 1 KZ propisano, da će sud opozvati uslovni otpust ako osuđeni, dok je na uslovnom otpustu, učini jedno ili više krivičnih dela za koja je izrečena kazna zatvora preko 1 godine.

5 SUDSKA PRAKSA

Treba istaći da je sudska praksa različita po pitanju puštanja osuđenih lica na uslovni otpust, te da mišljenje ustanove u kojoj osuđeni izdržava kaznu zatvora u velikoj meri utiče na odluku suda, ali nije obavezujuće, kao što nije obavezujuće i mišljenje javnog tužioca u vezi molbe osuđenog za puštanje na uslovni otpust. Odluka prvostepenog suda, a i drugostepenog kada odlučuje po uloženoj žalbi je faktičko pitanje i različito se ceni u odnosu na svaki predmet, što nekad dovodi do neujednačenosti sudske prakse, a samim tim i do nejednakosti osuđenih lica pred zakonom.

U prilog ovim tvrdnjama ćemo navesti nekoliko predmeta:

1. Predmet Višeg suda u Sremskoj Mitrovici posl.br. Kuo-3/19. Usvojena je molba osuđenog T. P. za puštanje na uslovni otpust kao osnovana, jer je prema izveštaju KPZ Sr.Mitrovica osuđeni ostvario maksimalan napredak u tretmanu, razvrstan je u B1 grupu.

Po žalbi VJT Sr. Mitrovica Apelacioni sud u Novom Sadu je svojom odlukom KŽ-Uo-48/19 od 25.02.2019. godine ukinuo pobijano rešenje i predmet vratio prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje navodeći da je prvostepeni sud propustio da ceni da osuđeni i dalje ima prostora za napredovanje.

U ponovljenom postupku Viši sud u Sremskoj Mitrovici je svojim rešenjem Kuo-24/19 od 14.03.2019. godine odbio molbu osuđenog za puštanje na uslovni otpust, na koje se rešenje žalio branilac osuđenog, te je Apelacioni sud u Novom Sadu odbio kao neosnovanu žalbu branioca osuđenog, odlukom KŽ-Uo-88/19 od 01.04.2019. godine, navodeći da je prvostepeni sud doneo zakonitu odluku, pošto osuđeni može i dalje napredovati u tretmanu, imajući u vidu čl. 34 Pravilnika o tretmanu.

2. Predmet Višeg suda u Sremskoj Mitrovici posl. br. Kuo-5/19. Viši sud u Sr.Mitrovici je uvažio molbu osuđenog C. D. za puštanje na uslovni otpust, jer iz izveštaja KPZ Šabac proizilazi da se osuđeni tokom izdržavanja kazne primereno vladao, te je sistematizovan u najpovoljniju A1 grupu, došlo je do smanjenja stepena rizika sa 58 na 50 bodova. Po žalbi VJT Sr. Mitrovica Apelacioni sud u Novom Sadu je ukinuo pobijano rešenje, svojom odlukom KŽ-Uo-42/19 od 20.02.2019. godine, navodeći u obrazloženju da je mišljenje KPZ u Šapcu kontradiktorno jer je osuđeni maksimalno napredovao u tretmanu, A1 grupa, a utvrđen mu je srednji stepen rizika od ponavljanja krivičnih dela, te je Viši sud u Sr. Mitrovici u ponovljenom postupku uvažio molbu osuđenog i pustio ga na uslovni otpust,

svojim rešenjem Kuo-22/19 od 09.04.2019. godine, pa je Apelacioni sud odbio žalbu VJT na doneto rešenje, svojom odlukom KŽ-Uo-117/19 od 22.04.2019. godine, navodeći da je osuđeni maksimalno napredovao u tretmanu, u A1 grupu.

3. Predmet Višeg suda u Sremskoj Mitrovici Kuo-23/19. Viši sud u Sr.Mitrovici je odbio molbu osuđenog M. D. za puštanje na uslovni otpust iz razloga što prema izveštaju KPZ Sr. Mitrovica, osuđeni se nalazi u B1 grupi, te mu je utvrđen srednji stepen rizika od ponavljanja krivičnih dela. Protiv navedenog rešenja je izjavio žalbu branilac okrivljenog, pa je Apelacioni sud u Novom Sadu istu uvažio i ukinuo pobijano rešenje svojom odlukom KŽ-Uo-92/19 od 08.04.2019. godine, navodeći da prvostepeni sud nije dao jasne razloge za svoju odluku, pa je Viši sud u Sr. Mitrovici u ponovljenom postupku uvažio molbu osuđenog i svojim rešenjem Kuo-45/19 od 16.05.2019. godine osuđenog pustio na uslovni otpust, jer je ostvario maksimalan napredak u tretmanu, bez obzira na utvrđeni srednji stepen rizika, na koje rešenje nije ulagana žalba.

Navedeni primeri jasno ukazuju da se kriterijumi za puštanje na uslovni otpust različito vrednuju, kako od strane prvostepenih sudova, tako i od strane drugostepenih sudova, od slučaja do slučaja, te bi trebalo preciznije da budu određeni.

6 ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Zadatak ovog rada je da se ukaže na značaj uslovnog otpusta kao pravnog instituta koji ima svoje korene još sredinom XIX veka. Njegova primena je veoma bitna za uspešnu resocijalizaciju osuđenog lica. Zabranom uslovnog otpusta za određena krivična dela se sigurno neće smanjiti stopa kriminaliteta, jer je etiologija kriminaliteta kompleksna, a takođe se neće smanjiti pooštavanjem propisanih kazni, te zabranom ublaženja kazne za određena krivična dela, što ima uporište u doktrinernim stavovima, a i samoj sudskoj praksi.

CITIRANA DELA

Atanacković, D. (1988). *Penologija*. Beograd.

Kupčević-Mladenović, R. (1972). *Osnovi penologije*. Sarajevo.

Narodna skupština RS. (2013, 04 08). Zakon o posebnim merama za sprečavanje vršenja krivičnih dela protiv polne slobode prema maloletnim licima. Stupio na snagu 16.04.2013.godine. *Službeni Glasnik RS*(32).

Narodna skupština RS. (2019, 05 21). Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakonika. Stupio na snagu 01.12.2019. *Službeni Glasnik RS*(35).